

Metodológia spoločenských vied na príklade politológie

Radoslav Štefančík

Resumé

Der Aufsatz beschäftigt sich mit Gedanken über die historische Entwicklung der Politikwissenschaft und deren Forschungsmethoden. Politikwissenschaft ist eine der jüngsten wissenschaftlichen Disziplinen, ohne eigene Methoden. Trotzdem können wir nicht sagen, dass Politikwissenschaft eine Pseudowissenschaft ist, was einige Vertreter der vor allem naturwissenschaftlichen Disziplinen gerne behaupten. Aus der Summe der Methoden, die Politikwissenschaft zu ihrer Forschung benutzt, steht Komparatistik im Vordergrund.

Úvod

Ludia od počiatku svojej existencie hľadali a stále hľadajú odpovede na otázky o veciach, javoch a procesoch, ktorým nerozumeli, či stále nerozumejú. Raz so zvedavosťou, inokedy s úžasom, niekedy zasa so zdesením, raz náhodne inokedy dlhodobým systematickým bádáním, s prekážkami i bez nich, hľadajú a nachádzajú pravdivé poznanie, vedenie o svete a samozrejme aj o sebe samom. Tak ako sa v histórii menil človek, zákonite sa menilo aj ľudské vedenie.

Aké boli počiatky vedy? Úsmev na tvári dnes vyvoláva jeden z prvých dôležitých výdobytkov ľudského myslenia – koleso. Vynájdenie kolesa však vo svojej dobe zaznamenal výrazný pokrok vo vedení. Človek pochopil zákonitosti pohybu, jednej zo základných veličín fyziky, hoci o fyzike ako o pojme, ale aj ako o samostatnej vednej disciplíne, či vede ako takej, nevedel vo svojej dobe vôbec nič. Nebolo to len koleso, čo pred tisíckami rokov posúvalo dopredu ľudské myslenie. Podobne to bola výroba člnu, plachetnice, hrnčiarskeho kruhu, systém poznatkov o zlievaní kovov a ich následnom využití v bežnom živote. A hoci na tieto objavy prišiel človek už pred niekoľkými tisícročiami, v rovnakej podobe sa bežne používali ešte pred pár desiatkami rokov.

Človek si ale nevšímal len zákonitosti prírody, pozoroval aj sám seba, svojich blízkych, priateľov i nepriateľov, rodinu, komunitu, v ktorej žil. Podobne ako zvieratá ani ľudia nemôžu žiť osamote. Žijú v spoločnosti a riadia sa určitými pravidlami. Človek sa teda pokúšal nájsť odpoveď na všetko, čomu nerozumel. Jeho rozum ale nebol dostatočne

vyvinutý na to, aby počas svojho jednoduchého života pochopil všetky prírodné či spoločenské súvislosti. Mnohým veciam a javom pripisoval nadprirodzené vlastnosti. Vytvoril si mytologický svet bohov, aby mohol ospravedlniť svoje nevedenie, hoci práve silný vplyv náboženstva spomalil prirodzený rozvoj ľudského vedenia.

Ruka v ruke s vedou sa od počiatku ľudského úsilia po poznaní vyvíja aj filozofia. Dodnes sa vedú spory, či existovala skôr veda alebo *láska po múdrosti*. Tento spor však naberá charakter bezduchej diskusie o tom, či bol skôr klas alebo zrno, či sliepka alebo vajce, či žena alebo muž. Veda a filozofia pri svojich počiatkoch predsa nemohli existovať oddelene. Matematici, fyzici, astronómovia boli zároveň aj filozofmi. Získané poznatky používali pri svojich výkladoch o podstate bytia. Nemožno teda dať jasnú odpoveď, čo existovalo skôr. Veda a filozofia boli neoddeliteľnými časťami systému ľudského vedenia, nemohli existovať osobitne, lebo jedna bola závislá od druhej, jedna dopĺňala druhú.

Žiadna veda nemôže existovať, pokiaľ nebude jasne zadefinovaný predmet jej skúmania. V predsokratovskom období si filozofi kládli otázky predovšetkým prírodného charakteru. Jeden z najčastejšie nastoľovaných problémov bol spôsob vzniku sveta a pôvod vesmíru. Filozofi sa ale neuspokojili s mytologickým vysvetlením. Túžba po poznaní ich hnala dopredu. Zdôvodňovať počiatok sveta nábožensko-mytologickými predstavami odmietli už milétski filozofi. Odmietajú myšlienku, že *nič* vzniklo z *ničoho* a prvopočiatok hľadajú v látke. Táles hľadá prvopočiatok vo vode, Anaximenes vo vzduchu. V ich filozofii sa stretávame s evidentným posunom od mytologicko-náboženskej resp. abstraktnej roviny k rovine konkrétne-fyzickej. Zvrat vo filozofii a teda aj v ľudskom bádání prichádza so Sokratom. Grécky mysliteľ vychádza z presvedčenia, že úlohou filozofie nie je skúmanie zákonitostí prírody. Pozornosť má filozofia smerovať na skúmanie človeka, jeho života, konania, správania, i jeho životných hodnôt. Sokrates prichádza s názorom, ktorého výpovednú hodnotu preveril nasledovný vývoj tak vo filozofii, ako aj vo vede. Podľa Sokrata úlohou filozofie je skúmanie človeka, ako sociálnej, mysliacej a morálne konajúcej osoby a naopak, príroda, kozmos, biologická a fyziologická podstata človeka, by mali byť predmetom výskumu ostatných vied. Sokrates tak učinil rozdelenie vedenia do dvoch hlavných skupín. Prírodné vedy odčlenil od filozofie, z ktorej sa postupom času vytvárali ďalšie vedné disciplíny ako sociológia, psychológia, etnológia, politológia atď.

Prírodné vedy vs. humanitné vedy

Hovoriť o vede nemôžeme, pokiaľ si aspoň v základných rysoch nenačrtáme základné vysvetlenie pojmu *veda*. Vedou chápeme systematické zbieranie, vyhodnocovanie a následné verifikovanie získaných poznatkov o určitom predmete. Na základe metodologických postupov zisťujeme vlastnosti vybraného predmetu. Zistenia následne formulujeme vo výpovediach. Proces hľadania pravdy ale nemá hranice. Veda je proces nekončiaci, jej ambíciou je neuspokojiť sa so zistenými skutočnosťami ale naopak. Pokusy vyvracať alebo dokazovať, dopĺňať alebo zužovať naše zistenia posúvajú vedu neustále dopredu. V určitej epoche však poznáme len časť nekonečnosti vedy. V predošlej epoche ľudia nepoznali to, čo poznáme dnes, a v nasledujúcich epochách objavujú ľudia zasa to, čo je nám v dnešnej dobe celkom neznáme.

Predmetom vedy teda môže byť hmota alebo idea, môže ísť o niečo konkrétne alebo abstraktné. Veda skúma zákonitosti prírody alebo spoločnosti. A hoci sú vedy prírodné a vedy humanitné od seba odlišné vo svojom predmete, často ich spája spôsob resp. metódy, ktorými sa k svojim výpovediam dostávajú. Metódami rozumieme celý rad operácií ľudského myslenia a konania. Neexistujú izolovane, naopak sú vzájomne prepojené, dopĺňajú sa, vzájomnou kombináciou vytvárajú systém vedy. Predmety ľudského bádania sú vo svojej podstate rozdielne, spoločnú však majú svoju vnútornú štruktúru. Preto je možné na ich skúmanie používať rovnaké metódy. Porovnávať môžeme tak vlastnosti minerálov ako aj vlastnosti politických systémov. Výsledky jednej vedy môžu byť teda východiskom, nástrojom alebo podnetom pre iné vedy. Jedna vedná disciplína sa ale nemôže spoliehať výlučne na vlastné metódy. Pokiaľ do svojho bádania nezahŕnie metódy iných vedných disciplín, stratí na svojej vedeckosti. Rozvoj jedného vedného odvetvia je determinovaný rozvojom inej vednej disciplíny. Medicína by nezaznamenala posun vpred, keby na svoj výskum nepoužívala aj metódy chémie, fyziky, biológie, či psychológie. Rozvoj matematiky priamo ovplyvňuje rozvoj fyziky, astronómie, mechaniky atď. Politológia využíva na vyjadrenie svojich teórií nie len metódy iných vied, ale rovnako si osvojuje aj odbornú terminológiu. Názorne to vidieť v politologických teóriách systémovej analýzy alebo v teórii komunikácie. Pojmy ako vstup, výstup, spätná väzba prebrala politická veda z kybernetiky. Na vysvetlenie správania občana vo voľbách zas používa ekonomický slovník. Tak ako sa človek ekonomicky správa na trhu, podobne sa správa aj vo volebnom procese. V oboch prípadoch ide o maximalizáciu zisku, tak ekonomického ale aj sociálneho a politického.

Aj napriek tomu, že vedy prírodné ako aj vedy spoločenské používajú na svoj výskum ak nie rovnaké, minimálne podobné metódy, existuje medzi ich predstaviteľmi určité napätie.

Toto napätie má pôvod v probléme neuznávania spoločenských vied zo strany vied prírodných. Dovolím si však tvrdiť, že predmet výskumu spoločenských vied je vo svojej podstate zložitejší. Prírodné vedy skúmajú javy, ktoré tu existovali od počiatku, len ich bolo potrebné objaviť. Newtonovi nepadlo jablko na hlavu kvôli tomu, že vynášiel gravitáciu. Zemská príťažlivosť tu bola aj pred ním, len si ju musel niekto všimnúť a popísať jej vlastnosti. Teleso ponorené do kvapaliny bolo vytláčané za určitých podmienok na hladinu skôr, než Archimedes vliezol do vane. Rovnako atómy existovali ešte pred objavením molekúl, ľudské telo malo svoju DNA aj pred päťsto rokmi a Zem sa točila okolo slnka skôr, než Giordano Bruno podľahol tvrdej ruke inkvizície. Naopak spoločenské vedy neanalyzujú len už existujúce skutočnosti. Dôvod ich vzniku spočíva v permanentne meniacej sa spoločnosti, so vznikom nových skutočností, ktoré ovplyvňujú život človeka. Sociológia jednoducho nemohla vzniknúť skôr, než vznikli problémy, ktorými sa zaoberá¹. Rovnako politológia sa začala rozvíjať až po vzniku národných štátov, politických strán, ideológií, po rozšírení volebného práva atď. Predmet humanitných vied teda nie je konštantný, ale naopak, nachádza sa v trvalom vývoji a práve v tom sa skrýva čaro spoločenských vied. To čo platilo pred 10 rokmi, už nemusí platiť dnes a naopak, to čo platí dnes, budeme o pár rokov považovať za už dávno prežitú.

Rozpor medzi prírodnými a spoločenskými vedami spočíva rovnako v ich objektívnosti resp. subjektívnosti. Určite väčší vplyv subjektívnosti pozorujeme v spoločenských vedách. Politológ nie je len vedec, je zároveň aj volič so svojou náklonnosťou k niektorej politickej strane, či svetonázoru. Nestráca tým politológia na svojej vedeckosti? Dokáže politológ zhodnotiť skúmané skutočnosti úplne objektívne? Sú ale naopak prírodné vedy úplne oslobodené od subjektívnosti? História nám predkladá celý rad príkladov, kedy aj v prírodných vedách zasiahla riadiaca ruka vedľajších vplyvov, napr. ideológie alebo náboženstva. Pytagorejci pripisovali číslam mysteriózne vlastnosti, s rozvojom kresťanstva dochádza k silnej závislosti vedy od náboženstva, v 20. storočí je zasa ovplyvnená totalitnými ideológiami. Subjektívny vplyv vedca je pre vedu nebezpečným faktorom. Ak apriórne veríme, že niečo je tak, nemôže objaviť, že to tak nie je, alebo že je to úplne inak. Niektoré javy tak môžu vedcom uniknúť, lebo v ne neveria, alebo ich považujú za bezpredmetné. Svojim apriórnym postojom tak výrazne ovplyvňujú výsledky svojho bádania. Proti učeniu poľského vedca Mikuláša Kopernika o ústrednom postavení Slnka a jeho

---

¹ Keller, J.: Úvod do sociologie. SLON, Praha 1997, s. 9.

obežniciam sa nepostavila len cirkev. Problém uznať jeho teóriu mal spočiatku aj G. Galilei: „Bol som presvedčený, že nový systém je číra hlúposť“.²

Na tomto mieste spomeniem ešte jedno bremeno spoločenských vied, na ktoré sa s obľubou odvolávajú ich kritici. Ide o problém verifikácie, dokazovania zisteného poznania. Prírodné vedy to majú jednoduché. Použijú metódu experimentu. Ak chceme dokázať, že na rýchlosť predmetu priťahovaného zemskou príťažlivosťou nemá žiadny vplyv váha predmetu, vyhodíme z okna vajce a televízor. Pokiaľ dopadnú na zem súčasne, zákon fyziky platí. Ak nie, pokúsime sa nájsť doma ešte jeden televízny prijímač a na overenie vlastných zistení to môžeme skúsiť ešte raz. Podobne možno používať experiment v matematike, biológii alebo v chémii. Je ale možné experimentovať v politológii? Podľa niektorých autorov áno, ja však tieto úvahy z dôvodu vlastných pochybností (a možno z dôvodu vlastného nevedenia) radšej obídem a v kapitole o metódach politológie sa sústredím na teórie, podľa ktorých je náhradou experimentu v politológii komparácia.

Pôvod a vznik politickej vedy

Politológia je jedna z najmladších vedeckých disciplín, hoci ju dnes niektorí predstavitelia nielen prírodných, ale aj spoločenských vied neuznávajú. Kritici politickej vedy smerujú pozornosť na absenciu vlastných metód výskumu, ale aj na samotný predmet politológie, často zhodný s inými spoločenskými vedami. Politológia vznikla, aby skúmala politiku. Ale čo je vlastne politika? K dispozícii sa nám ponúka veľké množstvo definícií, ale ani jedna z nich nebola dodnes uznaná za definíciu s najvyššou výpovednou hodnotou. Mnohí myslitelia a vedci boli počas života aj politikmi. Priama konfrontácia s politikou sa preto odrazila aj v jej vnímaní. Politiku vnímali buď pozitívne (Politika je spravovanie vecí verejných), ale aj negatívne (Politika je umenie vládnuť ľuďom tým, že im klameme., Politika je boj o moc., či Politika je svinstvo.). Vždy, keď niekoho počujem definovať politiku ako svinstvo, spomeniem si na slová C.J. Friedricha. Podľa neho je politika sebareflexiou vlastného konania, inak povedané tak ako sa v politike správam, tak aj politiku vnímam. Bývalý minister financií vo vláde V. Mečiara a dnešný slovenský europoslanec S. Kozlák kedysi o politike povedal, že je to svinstvo. Ak analogicky použijem na vysvetlenie jeho slov Friedrichovu definíciu politiky, každému čitateľovi týchto riadkov bude jasné, ako sa S. Kozlák vo vláde V. Mečiara zrejme správal.

Politika je ale určite všeobšahlym pojmom. Zahŕňa v sebe idey, inštitúcie, organizácie, normy, pravidlá, obyčaje, správanie, dokumenty atď. Pozerá sa do minulosti,

² In: Suchotin, A. K.: Paradoxy vedy. Smena 1984, s. 47.

vyjadruje prítomnosť, predvída budúcnosť. Nie je predmetom výlučne politickej vedy. Skúmaniu ústavných textov sa venuje aj právo, politických strán sociológia, politickými učeniami sa zaoberá filozofia, historickými faktami historiografia, ľudskou populáciou demografia, skúmaniu prostriedkov masovej komunikácie počas volebnej kampane veda o médiách³. Ide teda skutočne o samostatnú vedeckú disciplínu? Maurcie Duverger vo svojej publikácii *Methodes de la science politique* názory na politológiu rozdelil do troch skupín⁴. Do prvej skupiny zaradil absolútnych kritikov politológie ako vedy, podľa ktorých je politológia len priesečníkom ostatným spoločenských vied a preto o nej nemožno hovoriť ako o samostatnej vede. Druhú skupinu predstavujú autori, podľa ktorých sa má politológia zaoberať len skutočnosťami doteraz stojacimi mimo záujmu ostatných spoločenských vied. A nakoniec tretia skupina autorov tvrdí, že politológia je vedou syntetickou. Stojí nad ostatnými spoločenskými vedami, zbiera a vyhodnocuje poznatky iných spoločenských vied, ktoré rovnako skúmajú inštitúcie, tvoriace predmet politológie.

Kedy ale vlastne vznikla politická veda? Prečo sa považuje za najmladšiu vednú disciplínu? Ako odpoveď použijem paralelu na slová brnenského sociológa Jána Kellera. Ak sociológia nemohla vzniknúť skôr než vznikol predmet jej výskumu, podobne predsa nemohla vzniknúť skôr ani politológia. Vznik sociológie sa spája s predstaviteľom filozofie pozitivismu, s francúzskym mysliteľom Augustom Comtom a jeho dielom *Cours de Philosophie positive*. Má ale aj politická veda podobne ako sociológia svojho zakladateľa? Je to Jean Bodin, ktorý ako prvý použil už v 1576 pojem politická veda? Alebo sa za vznik politológie považuje až parížska konferencia UNESCO z roku 1948, kde prebehla široká diskusia o termínoch ako „politická veda“, „politológia“, „politické štúdiá“?

Niektorí autori hľadajú počiatok politickej vedy už v antickej filozofii, kedy sa v prácach Platóna a Aristotela objavujú systematické úvahy o štáte, o moci a autorite. Práve Aristoteles vo svojej *Politike* používa vedecké metódy. Pozoruje, komparuje a vyhodnocuje zistené poznatky o formách vládnutia v 158 gréckych polis. Na rozdiel od Platóna sa snaží vnímať štát nie v ideálnej ale v reálnej podobe. Ale aj napriek tomu sa nevyhne subjektívnym hodnoteniam skúmaných ústavných textov a delí štáty na správne a nesprávne a toto delenie ďalej dopĺňa definovaním najlepšej formy vlády. Hoci je predmet záujmu antických filozofov zhodný s predmetom výskumu súčasných politológov, rozdiel nájdeme v prístupe ku skúmanému objektu. Antickí filozofi sa pýtajú „čo by, keby“. Ostávajú tak v rovine politickej filozofie, zatiaľ čo veda si musí klásť otázky „prečo, ako, za akých okolností“ a pod.

³ Z nemeckého *Medienwissenschaft*.

⁴ Pozri aj: Říchová, B.: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha 2000.

Až po renesanciu sa učenie o štáte rozvíja v súlade s teologickými učeniami. Hoci štát tvoria ľudia, štátna moc má božský pôvod. Preto ani v období scholastiky nemôžeme hovoriť o úvahách o štáte ako o vede, lež ako o politickej filozofii. Za prvého politológa niektorí autori považujú predstaviteľa renesančného učenia Nicolla Machiavelliho, pretože sa odkláňa od politickej filozofie a politickú vedu chápe ako učenie o moci. Vo svojom diele *Il Principe* sa snaží odpútať od náboženských a etických noriem. Politika nie je viazaná zákonmi morálky a tak vládár môže na dosiahnutie svojich cieľov použiť aj morálke sa priečiace spôsoby. Machiavelli tak politiku vníma a definuje reálne, jasne a zreteľne, je oslobodený od akýchkoľvek subjektívnych faktorov. Po Machiavellim mali na rozvoj sociálno-politického učenia vplyv mnohí európski či americkí myslitelia. Dovolím si ich vo svojich úvahách nespomenúť a tak priamo vkročiť do 19. storočia⁵. V jeho prvej polovici rozvoj politickej vedy ovplyvňuje francúzsky mysliteľ, sociológ, historik Alexis Clerel de Tocqueville. V spise *Demokracia v Amerika* sa komparatívnou metódou snaží postihnúť predpoklady demokratických režimov a určiť historické pravidlá ich vývoja. Tocqueville skúma právne inštitúty, politické inštitúcie a politické obyčaje v Spojených štátoch amerických. Na jednej strane ich obdivuje, nie je však nimi natoľko fascinovaný, aby si nevšimol aj ich slabé stránky a z toho plynúce hrozby pre rozvoj demokracie.

19. storočie je poznačené vznikom a rozvojom národných štátov a rozširovaním volebného práva u mužskej populácie. V tomto období skúmajú politické inštitúcie predstavitelia právnej vedy. Na starom kontinente sa rozvíja veda o štáte (Staatstheorie). Na prelome storočí tak v politických učeniach dominuje inštitucionálny a normatívny aspekt. V centre pozornosti stoja inštitúcie štátnej moci: parlament, vláda a sudy. Skúma sa ich ústavné postavenie, kompetencie, vzájomné vzťahy, nezabúda sa na ich historický vývoj. Menšia resp. takmer žiadna pozornosť sa v politickej vede venuje človeku a jeho úlohám v politickom procese.

Rozvoj modernej politickej vedy na začiatku 20. storočia nemalou mierou ovplyvňujú aj sociológovia. Z veľkého množstva pripomeniem teóriu nemeckého sociológa Roberta Michelsa o železnom zákone oligarchie, ktorú na základe skúmania vnútrostraníckej demokracie nemeckej Sociálnodemokratickej strany, rozvíja vo svojom diele *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens* (Lipsko 1911).

---

⁵ Veľkí politickí teoretici ako Thomas Hobbes, John Locke, Charles Montesquieu, alebo Jean-Jacques Rousseau ostali skôr na úrovni diskusie bez snahy vytvoriť empirickú metodiku politiky.

Väčšina politológov považuje za výrazní míľnik vpred v uznaní politológie ako samostatnej vednej disciplíny už vyššie uvedenú parížsku konferenciu UNESCO v roku 1948. Konferencia vymedzuje predmet výskumu politickej vedy. Je ním politická teória, politické učenia, politické inštitúcie, politická sociológia a medzinárodné vzťahy. Slovenský politológ R. Tóth k predmetu politickej vedy radí aj politickú prognostiku.

Metódy politickej vedy

Konferencia v Paríži vniesla do sveta politickej vedy jasné zadefinovanie predmetu jej vedeckého bádania. Podľa uštipačných vedcov hlavne z radov predstaviteľov prírodných vied, vedu robí vedou nielen vlastný predmet, ale aj vlastné spôsoby výskumu. Politológii sa ale dodnes nepodarilo predstaviť vedeckej obci vlastnú metodológiu. Na svoj výskum používa metódy iných vedných disciplín. Dovolím si tvrdiť, že ju to pri porovnávaní významu s inými spoločenskými vedami v žiadnom prípade neradí do nižšej kategórie. Politika je predsa príliš zložitý proces nato, aby zostala vedou nepovšimnutá.

Jeden zo základných problémov spoločenských vied je verifikácia nadobudnutého vedenia. Prírodné vedy si svoje teórie dokážu overiť experimentom. Ako je to ale v spoločenských vedách? V niektorých vedách o spoločnosti experiment patrí medzi prípustné metódy praktického overenia vlastných teórií. Napr. v prípade ekonómie je možné hospodárske teórie vyskúšať na malej skupine obyvateľstva (napr. na úrovni podniku). Výsledky experimentu na malej skupine však ešte nie sú dôkazom, že teoretické závery budú platiť aj pri veľkých skupinách. Pred niekoľkými rokmi vznikol v Kanade tzv. LETS (Local Exchange Trading System) resp. systém miestneho výmenného obchodu. Nápad vychádza z myšlienky, že každý niečo potrebuje, každý niečo vie, ale niekedy (občas, pravidelne, vždy) na to jednoducho nie sú peniaze. Systém je založený na výmennom obchode tovarov a služieb, bez použitia peňazí. Mimopeňazná výmena môže fungovať na lokálnej úrovni, ťažko si ale predstaviť fungovanie systému výmenného obchodu na celoštátnej resp. globálnej úrovni. Je nebezpečné, ak sa s teóriami experimentuje na veľkom množstve obyvateľstva. Experiment komunistických ekonómov, politikov a ideológov s Marxovou teóriou o zrušení súkromného vlastníctva, sociálnej revolúcii a diktatúre proletariátu bol v krajinách strednej a východnej Európy vskutku poriadne perverzným pokusom.

Ako je to ale s experimentovaním v politológii? Niektorí autori pred experimentom uprednostňujú v spoločenských vedách simuláciu. Hranice medzi experimentom a simuláciou je však určiť skutočne ťažko. Pri simulácii ide o fiktívne vytvorenie reálneho sveta v umelých podmienkach. Nie je ale aj vyššie uvedený príklad s LETS simuláciou? Na pochopenie

simulácie si vytvoríme stredne veľkú skupinu ľudí (100) a stanovíme im niekoľko úloh. Skupina má niekoľko alternatív na rozhodovanie o spôsoboch plnenia stanovených úloh. Buď budú rozhodovať úplne všetci na verejnom zhromaždení ako v antickej demokracii, buď budú rozhodovať anonymne formou plebiscitu, buď si zvolia svojich zástupcov, ktorí rozhodnú za nich jednoduchou, absolútnou alebo ústavnou väčšinou, alebo si na rozhodovanie zvolia iba jedného zástupcu a ten si bez vplyvu okolia vymenuje niekoľko svojich poradcov. Cieľom simulácie bude overiť si teoretické závery o jednotlivých formách demokracie (priamej, referendumnej, parlamentnej a prezidentskej). Simuláciu je možné okamžite spochybníť, pretože nezodpovedá skutočnosti. Jej závery sú fiktívne a v reálnom živote ľahko spochybniteľné. Napriek tomu môže simulácia otvoriť bránu ďalšieho poznania, počas nej sa môžu vynoriť nové podnety pre polozenie základov ďalších hypotéz.

Experiment a simulácia nie sú teda rozšírenými metódami politickej vedy. Metódou rozširujúcou poznanie politiky je predovšetkým komparácia. Pomocou nej zovšeobecňujeme, formulujeme hypotézy, koncepcie a teórie. Využitie komparatívnej metódy má svoje pravidlá. Inštitúcie demokracie v štátoch západnej Európy môžeme porovnávať s inštitúciami totalitných systémov bývalého sovietskeho bloku, ale výstupy z takéhoto výskumu pre nás nebudú mať žiadnu resp. budú mať minimálnu výpovednú hodnotu. Preto musíme dbať, aby sme porovnávali len javy, procesy, normy, inštitúcie a organizácie s rovnakou resp. podobnou štruktúrou. Komparatívna politológia si pre svoj výskum vyberá súbory prípadov, ktoré sa vyskytujú v krajinách alebo spoločnostiach s rovnakou resp. podobnou politickou kultúrou. Príkladom sú štúdie politických systémov krajín politicky, kultúrne, historicky a geograficky vzájomne prepojených (štúdie politických systémov napr.: krajín V4, Škandinávie, Beneluxu, Pobaltia atď.).

Komparatívny výskum však nesmie uvedený spôsob získavania informácií považovať za jediný možný variant. Počiatky porovnávacej politológie sú spojené s výskumom výlučne osvedčených demokracií Spojených štátov amerických a Veľkej Británie. Politológovia úplne ignorovali rozvíjajúce sa demokracie v malých európskych krajinách. V obci politických komparatistov preslávnená veta „*Ale na Zanzibare je to inak!*“ obrátila pozornosť smerom ku krajinám s heterogénnou politickou kultúrou, ktorá bola pôvodne považovaná za hlavnú prekážku fungovania konsolidovanej demokracie. Na základe nových výskumov mohol byť definovaný nový typ demokratického systému s názvom konsociačná demokracia (alebo aj konkordančná demokracia z nemeckého Konkordanzdemokratie)⁶.

⁶ O konsociačnej alebo konkordančnej demokracii viac in: Lehbruch, Gerhard: Proporzdemokratie. Tübingen 1967; Lijphart, Arendt: Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration, New Haven/London 1977.

Porovnávať môžeme synchronne alebo diachronne. V prípade diachrónnej komparatívnej metódy porovnávame ten istý objekt z hľadiska jeho historického vývoja. Dobrým príkladom je sledovanie genézy volebného práva žien. Právo voliť dostali ženy po prvý krát na Novom Zélande na konci 19. storočia. Nový Zéland postupne nasledovala Austrália, Fínsko, mnohé európske krajiny, Spojené štáty americké, Kanada atď. A hoci sa Švajčiarsko považuje za vzorovú krajinu demokracie, práve v krajine helvétskeho kríža ešte v 90. rokoch 20. storočia neboli k volebnej urne pripustené všetky dospelé ženy. Diachrónna komparatívna metóda je založená na historickom, chronologickom prístupe, zatiaľ čo synchronna metóda skúma objekt (politické inštitúcie, politické strany, volebné systémy atď.) v rovnakom časovom období. Synchronne môžeme porovnávať napr. volebné systémy. Politológia rozlišuje dva základné typy volebných systémov, ktoré je možné ďalej modifikovať, dopĺňať, vzájomne kombinovať. Politická veda popisuje vlastnosti oboch systémov a následne ich porovnáva z rozličných hľadísk: z pohľadu zastúpenia jednotlivých regiónov v najvyššom zákonodarnom zbore, reprezentatívnosti, stability vlády, z pohľadu počtu prepadaných hlasov atď. Ak by sme aj prišli k záver, že jeden systém demokraciu posilňuje a naopak iný ju zas oslabuje, nemôžeme ten výhodnejší systém okamžite odporučiť pre ostatné spoločnosti. Keďže politológia je spoločenskou vedou a štruktúry spoločnosti sa v jednotlivých krajinách od seba líšia, bolo by chybou skúmať väčšinový a pomerný volebný systém izolovane od ďalších faktorov. Pri výskume je nutné uchopiť aj politickú kultúru, históriu, zvyky, tradície, národnostné alebo náboženské zloženie atď. Väčšinový volebný systém môže byť pre krajiny s dlhou demokratickou tradíciou výhodný, pre krajiny v počiatočnej fáze demokracie alebo pre krajiny s výraznými hranicami medzi príslušníkmi rozdielnych kultúrnych, náboženských, jazykových či národnostných celkov môže byť pre stabilitu demokracie veľmi nebezpečný.

Politológia nemôže zavrhnúť ani jeden z oboch uvedených prístupov. Jedine ich kombináciou dokáže rozširovať vedenie o politike v širšom kontexte. Kombináciu synchronného a diachrónneho prístupu môžeme pozorovať v politologických teóriách prechodov (tranzitológii) režimov z nedemokratickeho na demokratický. V strednej Európe nabrali na intenzite po páde komunistického režimu. Teórie prechodov porovnávajú proces pádu autoritárskych režimov a nastoľovania demokracie v jednotlivých krajinách. Keďže v tomto prípade ide o dynamický proces, nemožno ho vnímať len synchronne, do úvahy je potrebné vziať aj jeho historickú stránku.

Predstavitelia komparatívnej politológie vedú medzi sebou intenzívnu diskusiu o výbere počtu skúmaných systémov. Otázka znie, či má byť skúmaný len jeden konkrétny

systém, alebo by malo ísť o analýzu viacerých systémov, zahrňujúcich rozličné teoretické a metodologické prístupy. Výsledky výskumu výlučne jedného systému sú obsiahnuté v tzv. prípadových štúdiách (case studies). Zástancovia druhej alternatívy vyčítajú svojim kolegom obsahovú obmedzenosť prípadových štúdií. Zdôrazňujú aspekt komparatívnej metódy, ktorá sa v prípadových štúdiách nevyužíva. Na druhej strane slúžia prípadové štúdie ako základné údaje potrebných na ďalšie analýzy. Môžu byť oporou pri formulovaní určitej teórie a jej následnej verifikácii prostredníctvom aplikácie na ďalšie prípady.

Záver

Veda je dlhodobým, nekončiacim procesom získavania poznatkov o javoch, veciach a procesoch, či spoločenských alebo prírodných. Pokiaľ človek nestratí túžbu po získavaní nového vedenia, bude existovať aj veda ako taká. Rozvoj vedy bezprostredne ovplyvňuje život človeka. Jej vývoj otvára človeku cestu k riešeniu mnohých praktických neraz každodenných úloh.

Veda predstavuje zložitý, funkčne členený organizmus. Tak ako je ľudské telo zložené z orgánov so svojimi životnými funkciami podobne aj veda je tvorená z na seba závislých disciplín. Bolo by nesprávne, ak by sme jednu vedeckú disciplínu uprednostňovali pred druhou, ak by sme si mysleli, že jedna môže existovať bez druhej. A hoci politológia existuje bez vlastných metód výskumu, nemožno ju zavrhnúť. Práve ona skúma politiku ako fenomén, od ktorého je závislý vývoj nielen vedy, ale úplne celého ľudstva.

Podobne ako rýchlo sa mení spoločnosť, menia sa aj spoločenské vedy. Už dnes musí politológia zahrnúť do záberu svojho výskumu javy a procesy, ktoré pri vzniku modernej politológie ešte neexistovali. Zatiaľ čo na začiatku dvadsiateho storočia sa politické teórie sústreďovali na analýzu národných štátov, dnes je to proces globalizácie, zánik národných a vznik nadnárodných spoločenstiev. Ešte pred pár rokmi politická veda sústredila pozornosť na skúmanie politických programov a ideológií, s nástupom moderných prostriedkov masovej komunikácie sa viac venuje spôsobom artikulácie stranícko-politických záujmov v médiách.

Nenechajme teda politiku nepreskúmanú, nezaoberajme sa uštipačným poznámkami na adresu politológie. Politika je až príliš zložitým procesom na to, aby sme jej nevenovali našu pozornosť.

Použitá literatúra:

Cabada, L.; Kubát, M.: Úvod do studia politickej vedy. Eurolex Bohemia, Praha 2002.

Filkorn, V.: Úvod do metodológie vied. SAV, Bratislava 1960.

Keller, J.: Úvod do sociologie. SLON, Praha 1997.

Konstantinovič, A. S.: Paradoxy vedy. Smena, Moskva 1980.

Krsková, A.: Kapitoly z dejín európskeho politickeho a právneho myslenia. Právnická fakulta UK, Bratislava 1997.

Laučík, Z.: Veda, automatizácia, spoločnosť. SPN, Bratislava 1977.

Leško, V.; Mihina, F. a kol.: Dejiny filozofie. Iris, Bratislava 1993.

Říchová, B.: Přehled moderních politologických teorií. Portál, Praha 2000.

Suchotin, A. K.: Paradoxy vedy. Smena 1984.

Škaloud, J.: Metodologie politickej vedy. VŠE, Praha 2000.

Viceník, J.: Spory o charaktere metodológie vied. Pravda, Bratislava 1988.